

چرا برخی از گیاهان در حال تسخیر جهان هستند؟

ترجمه: سمانه درویش زانوسی*

به‌عنوان گیاهان طبیعی شده مقایسه شده است. اروپا در حال حاضر یکی از صادرکنندگان مهم گیاهان طبیعی شده در جهان به‌شمار می‌آید. مارک فان کلونن (Mark van Kleunen)، زیست‌شناس دانشگاه کنستانس و سرپرست این مطالعه، در توضیح نتایج می‌گوید: یافته‌های ما نشان می‌دهند، بسیاری از گونه‌های گیاهی اروپایی که در اکوسیستم‌های خارجی با موفقیت، طبیعی می‌شوند، همان گونه‌هایی هستند که پیش‌تر در زیستگاه‌های اروپایی خود نیز با سرعت گسترش یافته‌اند. به گفته این پژوهشگر گیاهانی که در زیستگاه طبیعی خود رو به زوال هستند، معمولاً در مناطق دیگر نیز ناموفق‌اند.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، احتمالاً همان ویژگی‌هایی که موجب موفقیت گیاهان در زیستگاه‌های بومی‌شان می‌شود، نقش اصلی را در گسترش آن‌ها در مناطق دیگر نیز ایفا می‌کند. پژوهشگران با بررسی این گونه‌ها به مجموعه‌ای از ویژگی‌های مشترک دست یافته‌اند. راشمی پائودل (Rashmi Paudel)، نویسنده نخست این مطالعه، در جمع‌بندی نتایج می‌گوید: به‌طورکلی، این گیاهان قدبلند، از نظر بوم‌شناختی انعطاف‌پذیر و همه‌پسند هستند، گونه‌هایی رقابت‌پذیر که زیستگاه‌های غنی از مواد مغذی را ترجیح می‌دهند.

پائودل در جمع‌بندی می‌گوید: اگر گونه‌های گیاهی که در زیستگاه‌های بومی خود گسترده و در حال گسترش هستند، همان‌هایی باشند که در دیگر مناطق جهان با موفقیت گسترش می‌یابند و گاهی مهاجم می‌شوند، منطقی است که هر دو روند حداقل براساس سازوکارهای زیستی مشابه عمل کنند، این امر می‌تواند نشان دهد، فشارهای انتخابی که برخی گونه‌ها را در مناطق بومی‌شان شایع کرده، آن‌ها را پیش‌تر برای موفقیت به‌عنوان مهاجم آماده کرده است، همچنین ممکن است به این معنا باشد که گونه‌های شایع، بیشتر در معرض جمع‌آوری، جابه‌جایی و معرفی به مناطق دیگر قرار گرفته‌اند.

او ادامه می‌دهد: بررسی روند گسترش گونه‌های بومی در زیستگاه‌های خود می‌تواند نشانه‌های ارزشمندی برای ارزیابی احتمال استقرار آن‌ها در قلمروهای جدید ارائه دهد.

گیاهان امروز بیش از هر زمان دیگری با سرعت در سراسر جهان گسترش پیدا می‌کنند، روندی که نقش انسان در آن انکارناپذیر است. پژوهش‌های جدید نشان می‌دهند، ویژگی‌هایی که به برخی گیاهان کمک می‌کنند در زیستگاه‌های بومی خود موفق باشند، همان عواملی هستند که آن‌ها را در سرزمین‌های جدید نیز به گونه‌هایی غالب تبدیل می‌کنند. یک مطالعه با بررسی نزدیک به چهار هزار گونه گیاهی اروپایی نشان داد، گیاهانی که قدبلندتر، با شرایط گوناگون سازگارتر و به خاک‌های غنی از مواد مغذی وابسته‌تر هستند، شانس بیشتری برای گسترش دارند. این گیاهان که به اصطلاح «همه‌پسند» محسوب می‌شوند، نه تنها در محیط‌های بومی خود رشد چشمگیری دارند، بلکه در اکوسیستم‌های جدید هم به سرعت جای خود را باز می‌کنند و گاه تعادل طبیعی آن‌ها را تغییر می‌دهند.

گسترش گونه‌ها فراتر از زیستگاه‌های بومی‌شان، یکی از تغییرات محیط‌زیستی ساخته دست انسان است که امروز ابعاد جهانی پیدا کرده است. در میان گیاهان آوندی، بیش از ۱۶ هزار گونه تاکنون به‌طور پایدار در کشورهای دیگر استقرار یافته‌اند. بخش عمده این فرایند که طبیعی شدن گونه‌ها در زیستگاه‌های جدید نامیده می‌شود، از دهه ۱۹۵۰ میلادی به بعد رخ داده و بیشترین سهم آن مربوط به مناطقی است که تحت تأثیر شدید فعالیت‌های انسانی قرار دارند.

گیاهان بیگانه طبیعی شده که نئوفیت (neophyte) نیز نامیده می‌شوند، می‌توانند تأثیرات عمیقی بر اکوسیستم‌های میزبان بگذارند. این موضوع به‌ویژه در مورد گیاهان مهاجم نگران‌کننده است، گونه‌هایی که با سرعت در محیط‌های جدید گسترش می‌یابند و با رقابت شدید برای منابع، پوشش گیاهی بومی را کنار می‌زنند و تعادل طبیعی اکوسیستم‌ها را مختل می‌کنند.

یک گروه پژوهشی بین‌المللی به رهبری دانشگاه کنستانس (Konstanz) شواهد روشنی در تأیید این دیدگاه به دست آورده است. در این پژوهش، روند گسترش ۳ هزار و ۹۲۰ گونه گیاهی بومی در ده کشور اروپایی با میزان پراکنش جهانی همین گونه‌ها

* پژوهشگر، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

Journal Reference:

Paudel, R., Fristoe, T.S., Kinlock, N.L., Davis, A.J.S., Zhao, W., Van Calster, H., Chytrý, M., Danihelka, J., Decocq, G., Ehrendorfer-Schratt, L., Guo, K., Guo, W-Y., Kaplan, Z., Pierce, S., Wild, J., Dawson, W., Essl, F., Kreft, H., Pergl, J., Pyšek, P., Winter, M. and Van Kleunen, M., 2025. Many plants naturalized as aliens abroad have also become more common within their native regions. *Nature Communications*, 16 (1). DOI: 10.1038/s41467-025-63293-6
<https://www.sciencedaily.com/releases/2025/09/250909031507.htm>

دبیر تخصصی اخبار علمی تحلیلی: در ایران در کنار برنامه‌های علمی و موفق‌تری که برای کاشت گونه‌های گیاهی اجرا می‌شود، گاهی توجه به گونه‌های زودرشدتر برای نشان‌دادن موفقیت در کاشت سبب می‌شود. گونه‌هایی برای توسعه فضای سبز شهری، جنگل‌کاری و ... انتخاب شوند که یا مهاجم هستند یا ویژگی‌ها و پتانسیل‌های اکولوژیکی آن گونه‌ای است که می‌تواند به مهاجم تبدیل شود. خبر فوق پرداختن به اهمیت این گیاهان را در کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد. نواحی رویشی مختلف کشورمان نباید تحت تأثیر حضور چنین گونه‌هایی برای احیا یا توسعه قرار گیرند. در مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، در این خصوص کارهای فراوانی، انجام و اسناد زیادی (مانند مقاله، گزارش تحلیلی، گزارش پروژه و ...) منتشر شده است که می‌تواند در چنان برنامه‌هایی به‌خوبی استفاده شود.

گیاه *Cytisus scopariu*، بومی اروپا، اکنون در بسیاری از نقاط جهان مستقر شده است. عکس: مارک فان کلونن (Mark van Kleunen)